

Irvin Lukežić

GRADIŠĆANSKOHRVATSKE SIBILE

dr. Irvin Lukežić, Pedagoški fakultet, Rijeka, prethodno priopćenje, Ur.: 5. prosinca 1995.

UDK 886.2 (436.17) - 91 : 133.3

U članku se govori o sibilskim knjigama, drevnim apokaliptičkim apokrifima, u okviru pučke literarne tradicije gradišćanskih Hrvata. Sibila je bila proročica poznata u grčkim legendama i književnosti. Značenje riječi, vjerojatno orijentalnoga postanja, još uvijek nije protumačeno, a ime se prvi put spominje u grčkoga filozofa Heraklita. Sibilski su proročanstva osobito bila popularna u doba helenizma, kada dolaze pod utjecaj židovsko-kršćanske kulture, kao i ranog Rimskog Imperija. Tijekom srednjega vijeka broj sibilskih proroštava se uvećava u nekoliko verzija a kršćanstvo prihvaća Sibile kao Kristove proročice. Među gradišćanskim Hrvatima sibilске se knjige pojavljuju preko prijevoda s njemačkog, mađarskog ili slovenskog jezika. U radu se donose izvaci iz dvaju sačuvanih rukopisa Sibile.

U okviru pučke pisane književnosti, koja se sačuvala pretežno u rukopisima, gradišćanski su Hrvati razvili osebujan sustav pučkknjiževnih oblika.¹ Nažalost, gradišćansko-hrvatska pučka književnost ne samo da dosada nije bila predmetom jednog sveobuhvatna znanstvenog istraživanja, nego još uvijek ne postoji ni cjelovit popis očuvane rukopisne građe niti se taj književni materijal uopće negdje sustavno prikupljao, pa je stoga znatan dio tih vrijednih rukopisa zbog nemara uništen ili jednostavno prepušten zaboravu.

¹ M. Bošković-Stulli, *O pojmovima usmena i pučka književnost i njihovim nazivima*, Umjetnost riječi, god. XVII (1973), br. 3, str. 149-184; br. 4, str. 237-260; P. Pavličić, *Pučka, trivijalna i masovna književnost*. U: Trivijalna književnost (zbornik tekstova), Beograd 1987, str. 73-82; D. Zečević, *Prošlost u sadašnjosti* (Popularnost pučkog književnog mišljenja), Mala teorijska biblioteka 42, IC Revija, Osijek 1991.

Među manuskriptima gradišćanskohrvatske pučke književnosti koji su nam dostupni osobito pažnju privlače oni tekstovi koji su povezani s drevnim narodnim vjerovanjima, odnosno, proročanstva, sanjarice, *sibilske knjige* i razni apokrifni zapisi.² U predmetno-tematskom pogledu svi spomenuti oblici pučkoga štiva mogli bi se uvrstiti u skupinu *gatalačke* literature, koja se pojavljuje u svih europskih naroda od konca srednjega vijeka i traje sve do naših dana.³ Stvarno porijeklo tih tekstova danas je gotovo nemoguće ustanoviti, budući da su oni stoljećima kružili u različitim varijantama, šireći se uvijek anonimno, prevodenjem i prepisivanjem, od pokrajine do pokrajine, od jednog do drugog naroda, doživljavajući pritom i stanovite sadržajne promjene.

Činjenica je da su ljude oduvijek zanimala proročanstva budućih događaja i različita tumačenja simbolike snova. Upravo ta stalna težnja za onim što je zdravome razumu zapravo nedokučivo, tajanstveno i mistično, uvjetovat će pojavu gatalačke literature i njezinih specifičnih književnih oblika. Pored proročanstava i sanjarica, gradišćanski su Hrvati običavali bilježiti i različite apokrifne zapise koji su također bili prožeti stanovitom fantastikom, odnosno, mitološkom onostranošću i bajkovitošću.

Najrasprostranjeniji oblik proročanskih tekstova predstavljale su takozvane *sibile*, koje su među gradišćanske Hrvate doprle vjerojatno preko njemačkih, mađarskih ili pak slovenskih prijevoda, budući da su ih poznavali i susjedni porapski Slovenci u Mađarskoj.⁴

Sibila (gr. *Sibylla*) je u antičko doba bio naziv za svećenicu koja u ekstazi proriče budućnost. Predaja kaže da se tako zvala jedna Apolonova svećenica, glasovita po svojoj vidovitosti i proročanskim darovima. Porijeklo imena nije protumačeno premda se pretpostavlja potječe iz nekog od orijentalnih jezika. Prve podatke o Sibili donosi grčki filozof Heraklit iz Efeza.⁵ U staroj Grčkoj njena je pojava bila pod utjecajem dionizijskoga kulta. Pučko joj je vjerovanje pripisivalo ogromnu starost, čak do tisuću godina. Sibilu kao od Boga obdareno pogansko biće spominje i rimski pjesnik Vergilije. U *Eneidi* ona je pratilja Enejina kroz podzemni svijet i savjetnica prilikom osnivanja Rima. Vergilije donosi i detaljan opis njena boravišta u kumanskoj spilji s dugačkim

2 O apokrifnim tekstovima v. N. Bencsics, *Apokryphische Literatur bei den Burgenländischen Kroaten*, *Croatica Slavica Indoeuropaea*, Wiener slavisches Jahrbuch, Verlag der "Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Ergänzungsband VIII, Wien 1990, str. 13-19.

3 M. M. Grakalić, *Nesretna Fortuna - Knjiga gatalica kneginje Katarine Zrinske*, A-Š DELO, Beograd 1989, str. 108-109.

4 I. Donsecz, *Klasifikacija porapskih rokopisov*, Bibliotheca Slavica Savariensis II., Szombathely - Szeged 1994, str. 106-107.

5 *Enciclopedia Italiana*, sv. XXXI, Scar-Soc, Roma MCMXXVI-XIV, str. 647-649; *Der Große Brockhaus*, sv. XVII, Schra-Spu, Leipzig 1934, str. 363; *Enciclopedia Britannica*, sv. 20, Schutz to Speh, 1967, str. 464-465; *Opća enciklopedija JLZ*, sv. 7, Raš-Szy, Zagreb 1981, str. 399; S. Perowne, *Rimska mitologija*, Otokar Keršovani, Opatija 1990, str. 51-54, 60; J. Hall, *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*, AC, Zagreb 1991, str. 305-306.

podzemnim isklesanim hodnikom, na temelju kojega su kasnije provedena arheološka ispitivanja što sasvim potvrđuju točnost pjesnikovih navoda.⁶

Prema tradiciji Sibila je svoje orakule prvotno obznanjivala u jednoj pećini s vodenim izvorom pored grada Eritre na Eubeji.⁷ Jonski doseljenici prenose zapise njenih proroštava do italskoga grada Cumae, blizu današnjega Napulja, nakon čega nastaje legenda o kumanskoj/kumskoj/kumejskoj Sibili (*Sibylla Cumana*). Svoja proroštva Sibila je, kako veli drevna priča, predala posljednjem rimskom kralju Tarkviniju Oholom, graditelju hrama Jupitera Kapitolijskog.⁸ Rimljani su tekstove ovih orakula brižno čuvali u spomenutom hramu i na zahtjev Senata konzultirali ih kad bi Rimu zaprijetila kakva velika opasnost. Nadzor nad njima bio je povjeren posebnom svećeničkom kolegiju. Budući da su stare sibilske knjige većim dijelom uništene prilikom požara 83. g. pr.n.e., odlukom Senata ponovno su prikupljeni i dopunjeni proročanski tekstovi na mjestima gdje se ukazivala Sibila, te za vrijeme cara Augusta preneseni u Apolonov hram na Palatinu. Orakuli su, radi boljega pamćenja, bili zapisivani u akrostihovima. Nije poznato kada su i kako ta proročanstva nestala. Pretpostavlja se da ih je početkom V. stoljeća spalio rimski vojskovođa vandalskoga porijekla Flavije Stilihon.⁹

U doba helenizma pojavljuje se veliki broj proročanskih tekstova koji predstavljaju zbirke eshatoloških i soterioloških apokrifa, objedinjenih pod imenom sibilska proroštva (*Oracula Sibyllina*). Riječ je o poznijim kompilacijama što potječu iz grčko-hebrejskog kruga, nastalim vjerojatno u Aleksandriji početkom naše ere.¹⁰ Tamošnji su židovski učenjaci prilagodili drevne orakle vlastitom vjerskom osjećaju i svjetonazoru, tražeći u njima analogije sa starozavjetnim biblijskim proročanstvima, prožima-

6 Susret Eneje i Sibile opisuje ovako: "Jedva pristupiše k pragu, Sibilu čuju gdje veli: | 'Čas je proricanja moga, u sebi osjećam boga', | Tada najednom joj lice drugačiju poprimi boju, | kosa se raskuštra njena, a nadmu se grudi i njedra, | srce joj pomamno bije i veća je vidjet no prije, | nadljudskim govori glasom, jer sva je pod vlašću božanskom." (*Encida* VI), B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, A-Š, Nakladni zavod MH, Zagreb 1990, str. 1220.

7 Neki pak smatraju da se radi o Eritri, na obali Male Azije blizu otoka Hija (Chios). Sibila, izvorno trojanska djevojka plemenita roda, koju je Apolon obdario sposobnošću proricanja, preselila se po legendi u pećinu pored grčke kolonije Kume na sjeveru Napuljskoga zaljeva, gdje umire u vrlo dubokoj starosti. S. Perowne, nav. dj., str. 51-54. "Ovidije (*Met.* 14, 130-153) kazuje kako se Apolon zaljubio u Kumejsku Sibilu (...) Gledaše je podmititi ponudivši joj, kao uzdarje za njezina milovanja, da joj život produži onoliko godina koliko je znaca u hrpi pijeska. Ona ga odbi, a on, premda održa riječ, uskrati joj vječnu mladost, te njoj bi suđeno da stoljećima živi kao smežurana krezuba baba." J. Hall, nav. dj., str. 17.

8 Bile su to tri zbirke ritualnih propisa, proročanstava i sentencija na grčkom jeziku, pisanih u stihovima, čiji je smisao vrlo često bio namjerno dvosmislen i teško razumljiv.

9 *Opća enciklopedija JLZ*, nav. dj.; *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, SNL-KS, Zagreb 1979, str. 527-529.

10 O. Mandić, *Leksikon judaizma i kršćanstva*, MH, Zagreb 1969, str. 435. Židovski se orakuli, koji prevladavaju od III. do V. knjige, datiraju od 140. g. pr.n.e. do II. st. n.e. a kršćanski između II. i IV. stoljeća n.e. *Enciclopedia Europea*, sv. X, Saba-tacuri, Garzanti, Milano 1980, str. 491-492.

jući ih istovremeno dijelovima judaističkoga teološkoga kanona. Stoga im središnjom temom postaje iščekivanje svršetka ovoga svijeta i opisivanje mesijanskoga razdoblja, epohe u kojoj umjesto stalnih sukoba i prijepora među ljudima dolazi do konačne uspostave mira, vječne ljubavi i pravednosti na zemlji. Kršćanski će redaktori kasnije ovim apokrifima pridodati nove interpolacije, dotjerujući ih u skladu sa svojim religioznim poimanjima. Nema sumnje da su obje vjerske doktrine, judaistička i kršćanska, u to proročansko štivo utisnule osebujnu apologetsku poruku, nastojeći utjecati na što širi krug tadašnjih čitatelja. Na taj način *libri Sibyllini*, koji nisu bili samo poučni nego i vrlo popularni u to vrijeme, postaju dijelom pučke književne tradicije i počinju se širiti diljem helenističkoga svijeta.

Tumačeći sibilске izreke kao najave kršćanstva, Zapadna je crkva na izmaku srednjega vijeka prihvatila dvanaest sibila koje su predviđjele Kristov zemaljski dolazak i tako postale istovjetne starozavjetnim prorocima.¹¹ Sibilski su tekstovi, nastali u poznoj antici, osobito bili rasprostranjeni u Bizantu, odakle se u različitim varijantama i prijevodima proširuju u ostale europske zemlje. Dvanaest sačuvanih knjiga Sibilskih proročanstava nastale su preradama ranije odvojenih tekstova, oblikovanih i sabranih u zajedničku zbirku orakula. Proročanstva i sentencije prevode se s grčkog izvornika prvo na latinski a kasnije i na druge evropske jezike.¹² Pučka literatura u liku Sibile nije više vidjela pogansku Apolonovu svećenicu nego Kristovu proročicu.

Prvi se tragovi sibilskih proročanstava u Hrvata mogu pronaći još u šesnaestome stoljeću, kada je ovaj tip gatalačke literature već općenito poznat obrazovanome čitateljstvu. U svojoj *Kronici* iz 1578. Antun Vramec, primjerice, piše: "Amaltea Šibila, devojka, devet knjig pisala, načinila i spravila jest. Helešponcijaka žena Šibila sada bila je."¹³ Njegov suvremenik, dubrovački književnik Mavro Vetranović, veli pak na jednome mjestu: "Nijesam ja vila..neg' vlaška sibila."¹⁴ S druge strane, poznato je da

11 J. Hall, nav. dj. str. 306. "Do XIII. stoljeća govori se samo o jednoj *Sibili* (Eritrejskoj). U XIII. stoljeću već je riječ o dvjema Sibilama, jer se javlja i rimska *Sibylla Tiburtina*. U XV. stoljeću broj Sibil penje se na deset, a pod konac stoljeća, nakon 1481. godina, i na dvanaest. Svakoj je Sibili pridano ime po kraju njena podrijetla (Sibila Libijska, Perzijska itd.). Budući da su Sibile bile djevice, to ih srednjovjekovna ikonografija prikazuje kao mlade djevojke, izuzev Sibilu Frigijsku, koja je starica. Literatura i ikonografija pokušale su da dvanaest antiknih Sibila bude pandan dvanaestorici 'malih' starozavjetnih proroka i da svakoj od njih pripisuju proročanstvo o jednom važnom događaju iz Kristova života." *Leksikon ikonografije*, nav. dj. Među antiknim proročicama spominju se tako *Sibylla Persica*, *Sibylla Lybica*, *Sibylla Erythraea*, *Sibylla Cumana*, *Sibylla Samia*, *Sibylla Citera*, *Sibylla Europa*, *Sibylla Tiburtina*, *Sibylla Agripa*, *Sibylla Hellespontina*, *Sibylla Delphica* i *Sibylla Phrygia*. Atributi su im raznovrsni.

12 Tako je, primjerice, sačuvan latinski rukopis *Sibylle Tibertine* nastao u IV. stoljeću za koga se smatra da osim grčkog predloška vjerojatno konzultira i orijentalne redakcije, pisane na arapskom i etiopskom jeziku. *Enciclopedia italiana*, nav. dj.

13 A. Vramec, *Kronika* (izbor), Kaj, god. VII (1975), br. 9-10, str. 124. Ova se bilješka odnosi na 3433. godinu od postanka svijeta.

14 *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, IAZU, dio XIV, Riječ-Simetići, Zagreb 1955, str. 898.

1670. Petar Zrinski prevodi za svoju suprugu Katarinu jednu *Sibilu* (Knjigu gatalicu) s mađarskoga izvornika koja se sačuvala samo u rukopisu.¹⁵ Prvu tiskanu hrvatsku Sibilu objavio je Pavao Ritter Vitezović u Zagrebu 1701. godine.¹⁶

Nije poznato kada se *Sibila* pojavila među gradišćanskim Hrvatima ni s kojih su izvornika prevedeni ti apokrifni apokaliptički tekstovi. Utvrđivanje njihova porijekla otežano je i time što ih vjerske oblasti nisu nikada službeno priznavale, pa je i njihovo širenje uvijek bilo prikrivano. Unatoč tome, "pojedini su prijepisi rukopisa brižno sačuvani i do danas, a među njima svakako znameniti apokaliptički apokrif o sibilskom čudovištu pod naslovom *Štenje od Sabe Kraljice* (Čitanje o kraljici od Sabe), koje je u vrijeme prvog svjetskog rata bilo osobito omiljeno među Hrvatima iz sjevernog Gradišća, poznato kao *Sibila*."¹⁷

Sibilino je prorokovanje obično razdijeljeno na tri dijela. U razgovoru s kraljem Salamonom proročica predviđa događaje povezane s Antikristovim dolaskom i koncem svijeta. Susret Salomona i Sibile, koja u pučkoj predaji zauzima mjesto kraljice od Sabe, pojavljuje se kao motiv već u popularnoj *Sibylli Tiburtini* te u jednom njemačkom rukopisu što nastaje početkom četrnaestoga stoljeća (*Sibyllen Weissagung*, 1321.), koji će kasnije doživjeti nebrojene prijepise i izdanja u obliku 'pučkih knjižica'.¹⁸ Na temelju te činjenice moglo bi se pretpostaviti da su gradišćanski Hrvati preveli upravo neki od postojećih njemačkih tekstualnih predložaka koji su do njih dospjeli preko susjednih austrijskih pokrajina, poglavito Štajerske i Donje Austrije.

Starija varijanta gradišćanske *Sibile*, koju je u travnju 1905. godine prepisala Suzana Ulrich, potječe iz Štikaprone u sjevernom Gradišću.¹⁹ Na početku *knjiga* kaže se da je kralj Salamon upitao Sibilu "ča će biti z pokolenjem i iz orszagov". Nato mu ona počinje proricati o budućim neslogama, ratovima, pomorima i Strašnome sudu što imaju uslijediti u skoroj budućnosti. *Knjige* su inače podijeljene po danima, koji

O Sibili, nadalje, govore još Mikalja, Della Bella, Stulić, Gradić, Kašić, Armolušić i drugi hrvatski jezikoslovci i književnici.

15 Lj. Ivančan, *Knjiga gatalica Katarine Zrinske*, Vjesnik Kr. Hrv. Slav. Dal. Zemaljskog Arkiva, Zagreb 1906, str. 40-57; M. Grakalić, *Knjiga gatalica kneginje Katarine Zrinske*. Prva sibila na hrvatskom jeziku. U: Nesretna Fortuna, Beograd 1989, str. 149-228.

16 "Lado hervacki iliti Sibila je djelo, koje je u Vitezovićevo vrijeme imalo veliku prođu, jer su se tada ljudi voljeli baviti astrologijom, gatanjem i drugim praznovjerjima. Drži se, da Sibila od 1701. nije uopće prodavana, nego da ju je tek prema sačuvanim primjercima, koji su 1712. nađeni u Vitezovićevoj štampariji, netko g. 1781. izdao, ali u pokajkavljenom obliku, o čem priređivač govori u posljednjim stihovima teksta. Ta pokajkavljena Sibila doživjela je preštampavanja još 1783., 1801., 1820., 1828., 1837., 1849. i 1864." *Djela Pavla Vitezovića 1652-1952* (katalog izložbe), JAZU, Zagreb 1952, str. 9-11.

17 N. Benčić, *Pismo i književnost*. U: Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1995, str. 254.

18 *Der Große Brockhaus*, XVII, Schra-Spu, Leipzig 1934, str. 363; *Enciclopedia Italiana*, nav. dj.

19 Rukopis ove *Sibile*, dovršen 1. travnja 1905, danas se nalazi u posjedu gosp. Martina Jordanića iz Fileža. Obuhvaća ukupno trideset i četiri paginirane stranice bilježnice.

zapravo označavaju pojedina poglavlja u tekstu. Tako, primjerice, trećega dana proročica veli kralju:

"Nakon 9 Cesarov i 56 Kraljev, toliko će ih biti na ovom svitu ki nove zemlje jimali budu, ar kad 1000 lit ponarojenju Mesiaša koncu bude časa će povekšavat čuda ljudctva; da jedan zbog drugoga nete moć živit i tomuće bit uzrok, da ćedu se ljudi jedan od drugoga od lučevat i ćedu si drugdir stanje iskat. Dat ćedu se va loze va ki oš nigdar nibilo človika pred človičanskim potopom i vaki od stvaranja svita ni bil ni jedan človik. Najduć dobre zemlje nakoj stanovat i vekšat se budu mogli oćedu si lapte načinjat i je sijat. Živit ćedu od 10 do 12 peršon va jednoj obitelji povekšavat se ki doklen je nebud tuliko, da jaki postanu. Onda pak izbirat ćedu si Kralja komu ćedu dat ime lašći zemalj. Med ovimi zemlja bit će jedno kraljestvo izdiženo i najlipše (...) to je Böhmsko. Onda će bit vina i zobi prék mere (...) ova zemlja će imat na početku dobre Kralje a kašnje svete a na koncu sveta čemerne. Ovo človičanstvo će čuda Varošev i sel spravit med timi nezrečen i gospodski varoš ki već 4000 hiž brojil bude (...) Ov isti Waroš će bit Koruna aliti Glavni sega Orsaga ar začudo već let ćedu vanjem ladat kralji. Ali stat će se va njem iz višenosti gizdosti i prijet će tulike silne bezbožnosti i čemernosti, da će doit počasa prig njega jadovitost i Božja kaštiga i doit će bolvani va orsag (...) Wačasu pak će se zavlic va njega i vatu zemlju sa..račka vera od vruga naidena i zapeljat čega va nepobožnost (...) Bog će vas varoš na verh spravit iz koga simo tamo sakorjačkoga germija i krase će izrast med tim ćedu se zabavljat lesice. Furmani aliti vozari oćedu jako pucat iz bičen reć ćedu Ovden nistal Prag varoš."²⁰ Na temelju toga odlomka vidljivo je da sibijska proroštva odišu duhom milenarizma, učenja koje govori o budućem hiljadugodišnjem kraljevstvu božjem na Zemlji. Priča o usponu i padu grada Praga, što propada zbog "gizdosti, bezbožnosti i čemernosti", zapravo je prerađena drevna eshatološka vizija koja govori o neminovnoj propasti kasnoantičkoga Rima, kojega Ivanova Apokalipsa naziva *velikom babilonskom Bludnicom*.²¹ Proricanje velikih nemira u Češkoj (Böhmsko kraljevstvo) moglo bi se povezati s husitskim reformatorskim pokretom koji započinje početkom 15. stoljeća i dovodi do dugotrajnih vjerskih ratova u čitavoj Europi. Vjerojatno je neki od suvremenika tih krvavih sukoba doveo u vezu biblijska predskazanja s istinskim zbivanjima, simbolički zamijenivši carski Rim sa *Zlatnim Pragom*, pridodajući tako ranijem tekstu proročanstva novi smisao. To je moguće upravo stoga što su se *sibijske knjige* u pučkoj literaturi širile prepisivanjem tako da bi prepisivač s vremena na vrijeme imao priliku ubaciti i pokoju vlastitu 'literarnu' interpolaciju.

Slične apokaliptične vizije pronalazimo i u mlađoj varijanti gradišćanske *Sibile*, koju 1942. prepisuje Johanna Kuzmich Juračeva iz Mjenova u Srednjem Gradišću.²²

²⁰ Isto, str. 17-21.

²¹ Leksikon ikonografije, nav. dj., str. 125.

Sižejni okvir proročanstva jest Mihaldino putovanje u Jeruzalem. Kraljica se, naime, htjela uvjeriti u mudrost Salomonovu, postavljajući mu nekoliko zagonetnih pitanja. Uvjerivši se u to, Sibila mu poklanja ogromno bogatstvo. No, kako je bila "krez zvezda čuda dojučega pripetenja spoznala i najper povidala", ona zauzvrat ostaje u Jeruzalemu punih devet mjeseci i predskazuje Salomonu mnoge značajne događaje. Tekst proroštava i ovoga je puta raspodijeljen po *danima*. Prvoga dana Sibila tako predviđa rasap Salomonova sjajna kraljevstva u dva dijela i velika previranja, propast Jeruzalema i veliko raseljavanje židovskoga naroda zbog nevjernosti Bogu Izraelovu.²³ Proriče i dolazak budućeg Mesije koji će umrijeti na križu razapet i zadobiti nebesko blaženstvo. Rim će tada postati novi Jeruzalem, sveti tron nove vjere i svjetskoga carstva. Nastupanjem Sudnjega dana uspostaviti će se novi red među ljudima. Motiv je to inače vrlo obljubljen u kršćanskoj kulturi europskoga srednjega vijeka. O tome svjedoči i prvi stih čuvene crkvene pjesme *Dies irae*, koji stoljećima odjekuje poput neke strašne opomene: *"..polvet saeculum in favilla / teste David cum Sibylla"*.²⁴

Drugoga dana Mihalda nastavlja pripovijedati što će se još u Rimu dogoditi: posvuda će zavladati "nenavidnost i čemernost", nesloga i nemir. Ljudi će u tome prepoznati kaznu za svoje grijeha, a Židovi će postati podložni ostalim narodima. Vizija svijeta ovdje postaje već sasvim mračna, upravo beznadna: "A 1400 let po Kristuševom narodjenju čedu tulikajše biti Zlamenja na nebu viditi najme jedna zvezda ziz gorućim repom. Po tom će biti 4 leta jedno za drugim med kerščanstvom velika hudobnost, laži, kradivo, umaranje, ognji, boji na vodi i na zemlji, i čuda zlamenjov i čudov će bit i onda hoće krez 61 leto med kerščanstvom jako čemerno biti, tako da će srama a još manje poštenja med ljudi biti. Špot hudobnost čedu si za diku deržati, isto tako ne neg med malimi nego i med velikimi još gorlje biti. Prepostavnost će podložne trapiti, pravičnost neće hvale, a krivičnost kaštige najti. Nepravičnost hoće vsagdir pervo mesto i podpiranje imati. I tako će otac suprot sinu, a sin suprot ocu, brat proti bratu, duhovni protu svitskim, a svitski proti duhovnim va svojoj zaslipljenosti nepobožnosti i gizdosti

22 *Prorokovanje*. Knjige Sybile. Va ime Bozje, In Namen Gottes. Kuzmich Johanna. Ove knjige sam napisala 1942 leta, dokonjala 4.3. Na Menovi Juraceva. Spomenuti je rukopis pribavio N. Benčić 1991. godine od Franje Mraza iz Fileža. Obuhvaća dvadeset i tri paginirane stranice. Za razliku od starijega rukopisa, ova *Sibila* ima koherentniju strukturu i donosi mnogo više 'historijske' građe o samome tekstu proroštva. Iz uvoda (*Nuter pelanje*) kojim apokrif započinje doznajemo da je kraljica od Sabe, imenom Mihalda, bila proročica u doba kralja Salomona u Jeruzalemu. Njena su proročanstva poslije Isusove smrti dopremili u Englesku pobožni putnici i ondje su 393. godine prevedena sa židovskoga na engleski, te ostale jezike.

23 Činjenica je da se stotinu godina poslije Solomonove smrti njegova država podijelila na dva odvojena kraljevstva: na sjeverno, Izrael, i na južno, Judu. U to vrijeme počelo se među Židovima širiti i idolopoklonstvo a kraljevstva su potresali politički, kulturni i vjerski sukobi. W. Keller, *Povijest Židova*. Naprijed, Zagreb 1992, str. 15.

24 U hrvatskom prijevodu stih glasi ovako: "U dan onaj, u dan gnjeva, ognjem svijet će sav da sijeja / Sa Sibilom David pjeva." S. Perowne, nav. dj., str. 60.

nepreteljstvo podignuti. A ki mogućniji bude on će slabijega potlačiti i prik njega gospodariti."²⁵

Te nevolje i nepogode, nastavlja dalje proročanstvo, potpuno će zagospodariti svijetom, ludost će nadvladati razum, sve će se izokrenuti "tako da će paor svoj plug a mestar svoje rukotvorstvo ostaviti, i hoće za kervljom svojega bližnjega žajati". Ljudi će tako u bijesu i srdžbi lutati svijetom poput slijepaca, hlepeći za tuđim dobrima. I tada će Bog poslati na Zemlju mnoga znamenja kao opomenu čovječanstvu da ispravi svoju tvrdokornost i opakost.

Takvo je razmišljanje vrlo često u kršćanskim i srednjovjekovnim spisima, gdje se u kauzalitet historijskih zbivanja unosi tipičan element povijesne krivnje: ljudi zbog svoje pokvarenosti, "folišije" i "kanjbe", po višnjem božanskom sudu moraju biti kažnjeni. *Sibila*, prema tome, pripovijeda upravo ono što priprost kršćanski čitatelj očekuje. Premda postoji u sadašnjici, Zlo ne može biti vječno i jednoga će dana nestati ponovnom uspostavom božanske dobrote i pravednosti na Zemlji.

"Onda dopusti Salamon sfojemu piscu dojtj va čas kada sunce zmed brigi gori dojde i sel seje zis Sibilom suprot van shajanju Sunca, onda se ražari Sibile obraz kod oganj sfiti se kodi sunce, Salamon se prestraši i veli njoj, povi o kraljica ča zlamenuje da je tfoj obraz Suncu spodoban, mene težina i strah obahaja kad te pogledam."²⁶

Taj dramatski momenat do kojega dolazi trećega *dana* svojevrсна je kulminacija napetosti koju tekst proročanstva nastoji pobuditi kod čitatelja. Čak i silni Salomon, koji predstavlja utjelovljenje mudrosti čovjekove, prestrašen je pred strašnim likom drevne proročice. Na pitanje zašto joj lice zrači poput sunčane svjetlosti, ona odgovara da je to božanski duh nadahnjuje.²⁷

Nastavljajući svoje fantastične vizije, *Sibila* ovdje ponavlja priču o Češkome kraljevstvu koje će propasti zajedno sa svojim "gizdavim Babelom" Pragom, poznatu iz ranije gradišćanske verzije sibilskih tekstova. Opisujući velike pomore što imaju zadesiti čovječanstvo zbog kužnih pošasti, ona predviđa da će "mertvi sakudir ležati i od veliki pticov i kuckov požerani biti ar neće toliko broja ljudi ostati da bi ona mertva tela pokopat mogli".²⁸ Ljudskome će rodu tada zaprijetiti velika studen i ukazati se dvanaest božanskih znamenja. Nakon svega slijedi velika odlučna bitka 'kod briga Planik':

"Po onoj bitki hoće ali tuliko kervi proljano biti da čese ota veliki ribnjak ziz človičjom kervljon napuniti; tako da će kerv prik ubrovov van curiti. Ona larma krič,

25 *Prorokovanje*, nav. dj., str. 6-7.

26 *sto*, str. 11.

27 Nije, dakako, riječ o kršćanskome Bogu već o Apolonu, božanstvu kojega su stari Grci poistovjećivali sa suncem. J. Hall, nav. dj., str. 15-16.

28 *Prorokovanje*, nav. dj., str. 14.

oružja germijavina pri otoj bitki će tako strahovita biti dateje 24 milj dalekinu čuti i bitka će celi 12 dan durati i dvanajsti dan hoće Bog svojim vernim pomoć poslati, najmre ziz nuternjega briga Planik, ar odanjek hoće va ednu vojsku ku je on za svoje verne pripravil moćne najper speljati, kako oti voščani božji na sfitlo dojdu, onda hoće takov nepretelj dojt, da se hote sami med sobom umarati.²⁹ Broj dvanaest vrlo je omiljen u starozavjetnoj židovskoj i u kršćanskoj simbolici.³⁰ Sudbonosna bitka, koja traje upravo dvanaest dana, po Sibilinu proročanstvu završava pojavom "nebeske vojske" koja pomaže vjernicima u njihovoj borbi protiv neprijatelja. Nije slučajno ni spominjanje broja dvadeset i četiri, koji predstavlja jedinstvo Starog i Novog zavjeta.³¹ Redosljed pojedinih dijelova proročanstva, osim smisaone veze, motivira se prema tome i mistikom brojeva. Odlučna bitka kod 'briga Planik' svakako je povezana s idejom apokaliptičnog boja Antikrista i Boga na Harmagedonu.³²

Sibila naposljetku otkriva i to da će na Mesijinu grobu stajati jedno hrastovo drvo (*želudno stablo*) koje će usahnuti kada on bude mučen, pojavu legendarnog kralja Matijaša, kao i nove strahote i užase koji se trebaju zbiti. Zanimljivo da se u tom dijelu proročanstva nepoznati autor apokrifa poziva i na neke *historijske* izvore, te spominje primjerice Josipa Flavija ili Bertholda von Breitenberga.³³

Završetak rukopisa *Sibile* posve je usklađen s priprostim pučkim svjetonazorom gradišćanskohrvatskoga čitatelja naviknuta na obligatnu vjersku pouku: "Razmisli si tako daje vrime kratko odmireno, predstavisi ada ota sudnji dan pred oči, ota strašni dan za krivične i činji pokoru doklen imaš oš vrimena i joj tebi ako to vrime pokore zamudiš. AMEN."³⁴

29 Isto, str. 18.

30 "On predstavlja savršen sklad između zemaljskog i nebeskog (četiri puta tri). Odatle i simbolika dvanaest plemena Izraelovih kao cjelovitosti Božjeg naroda, a tako i dvanaest apostola ("dvanaestorica") kao predstavnika cijele Crkve. Broj dvanaest ima i značajnu ulogu u opisivanju nebeskog Jeruzalema (dvanaest temelja - dragulja, dvanaest vrata)." *Leksikon ikonografije*, nav. dj., str. 212.

31 Isto, str. 212.

32 Taj dramatičan prizor iz Apokalipse obradio je na jednom grafičkom listu njemački slikar Albrecht Dürer (1471-1528). Bitka na Harmagedonu, koja se prema nekim proročanstvima treba dogoditi 2020. godine, predviđa ponovnu pojavu Antikrista i njegovih sljedbenika. Unatoč tome što će u njoj sudjelovati milijuni ljudi, s velikim brojem žrtava, konačnu će pobjedu ipak odnijeti snage Dobra. *The People's Almanac 2*. By David Wallechinsky and Irwing Wallace. Bantam Books, Toronto-New York-London 1978, str. 3-4.

33 "Berthold von Breitenberg va njegovi knjiga drugom delu 11 verzusu da pogani od toga stabla čuda deržu i nje za veliku sftos spoznadu. Josef Flavius jedan židovski pismoznanac veli daje oto stablo 8 laka debelo..." Isto, str. 20. Iza imena prvoga pisca krije se vjerojatno njemački franjevac Berthold von Regensburg (1210-72), najveći njemački pučki propovjednik i jedan od utemeljitelja njemačke srednjovjekovne proze. Židovski povjesničar Josip Flavije (38-100. g. n.e.) napisao je djelo *Židovski rat*, gdje opisuje rimsko razaranje Jeruzalema i uništenje stare židovske države u Palestini. *Leksikon JLZ, A-Š*, Zagreb 1974, str. 100. i 427.

34 *Prorokovanje*, nav. dj., str. 23.

Sibilske knjige očito su bile prilagođene običnom i neukom čitatelju, odnosno slušatelju. Otuda onda potječu osobitosti njihova stila i jezičnog izraza. One su u tom smislu srodne ostalim popularnim pučkim književnim žanrovima kao što su propovijedi, pouke, priče o čudesima ili pak životopisi svetaca. Premda nisu ulazile u krug kanoniziranih literarnih tekstova, bile su omiljeno pučko štivo među Hrvatima u Gradišću.

Ono što je ljude u njima oduvijek osobito privlačilo bile su fantastične slike, čudesne i onostrane vizije, prožete tajanstvenom simbolikom i mistikom. *Sibila* je predočavala drugi svijet, izvanvremenski svijet nepoznatog i nesvakidašnjeg, prostor u kome su sve zemaljske vrijednosti relativizirane i poništene. Bila je to zapravo *budućnost u slikama* čiji smisao tek valja proniknuti i pokušati objasniti, pronaći skrivenu poruku, slično kao u tumačenju osebujne simbolike snova. Onostranost i zagonetnost njihova silno je privlačila priproste duhove seljaka, koji su ionako voljeli slušati ili pričavati fantastične priče, predaje i narodne legende.

Dakako, ono povijesno u pravilu se mijesalo s imaginarnim, stvarnost s fikcijom, umjesto starih elemenata ubacivali bi se novi, dodavala se drugačija imena i tumačenja, a slojevitost teksta nužno bi postajala sve veća. No potreba za čudesnim ostajala je u svim vremenima ista, bez obzira na stupanj obrazovanosti čitateljsko-slušateljskog auditorija. *Sibile*, prožete srednjovjekovnom stravom pred nadzemaljskim stvarima, pružale su zanimljiv uvid u ono što je zanimalo svakoga, bilo da je riječ o djeci, mladeži, odraslima ili sijedim starcima. Svakoga je zanimalo, kako kaže Ignac Horvat u jednoj crtici, *ča Sibila veli*.³⁵

Samo je po sebi razumljivo da potreba za drevnim proročanstvima postaje veća u razdobljima društvenih i gospodarskih kriza, opće nesigurnosti i straha. U našem stoljeću takva su teška vremena nastupila uoči izbijanja i tijekom Prvog svjetskog rata, nastavila se u doba velike svjetske ekonomske krize koncem dvadesetih i početkom tridesetih godina, kulminirajući napokon i zaključujući se Drugim svjetskim ratom. Upravo u takvim razdobljima ljudi su intenzivno čitali *sibile*, prepoznajući u apokaliptičkim vizijama vlastitu stvarnost i pokušavajući proniknuti u njihovo najdublje, iskonsko značenje.

Stvarna povijesna važnost tih spisa leži u tome što su oni oduvijek bili i ostali popularnom literaturom. Budući da su oni ujedno predstavljali i moćno sredstvo kršćanske ideološke propagande, očigledno možemo govoriti i o njihovu moralnom utjecaju na široke vjerničke slojeve. U književnom i jezičnom pogledu *sibile* pak tvore osebujan i neobično zanimljiv segment gradišćanskohrvatske duhovne tradicije i kulture. Nastale u ozračju starije prevodilačke i prepisivačke prakse koja je već stoljećima

35 I. Horvat, *Ča Sibila veli*, Hrvatske Novine, IX, br. 44, 31. oktobra 1931, str. 2-3. U crtici se, naravno, aludira na popularna pučka proročanstva.

postojala na tlu Gradišća, one će polako početi nestajati zajedno s napuštanjem tradicijskih oblika kulture i seoskoga života. Pojavom novih komunikacijskih medija, kao što su novine, radio ili televizija, izgubila se i potreba za čitanjem, odnosno, prepisivanjem starih sibilskih proročanstava. Usprkos tome, uspomena na *sibile* među gradišćanskim Hrvatima još uvijek postoji, poglavito među starijom populacijom koja ponegdje i čuva preostale rukopise pučkih apokaliptičkih apokrifa.

SUMMARY

Irvin Lukežić

THE SIBILA-BOOKS BY BURGENLAND CROATIANS

The article deals with the sibylline prophecies, an ancient apocalyptic apocrypha, which are part of the popular literature by Burgenland Croatsians. Sibylle was a prophetess in Greek legenda and literature. The word is of unknown, probably Asiatic, derivation and appears first in the Greek philosopher Heraclitus of Ephesus. Sibylline oracles were especially popular during the Hellenistic age, when are influenced by Jews and Greek Christians, and under the early Roma empire. During the Middle-Ages the number of sibyls is multiplied in various popular versions, when ancient prophetess has been accepted like anticipant of the Christ. By the Burgenland Croatsians sibylline prophecies probably are translated from popular German, Hungarian or Slovenian texts. In the article are shown some textual examples from two remained pieces of Croatian *Sibila*-books.